Wikipedia

Selkupin kieli

Selkupin kieli eli **selkuppi** (aikaisempi nimitys *ostjakkisamojedi*) on Venäjällä Ob- ja Jeniseijokien välisellä alueella asuvien selkuppien puhuma uralilaisen kieliperheen samojedilaiseen haaraan kuuluva kieli.

Selkuppi	
Oma nimi	шӧльӄумыт әты *šöl'qumyt əty*
Muu nimi	*ostjakkisamojedi*
Tiedot	
Alue	Jamalin Nenetsia, Venäjä
Puhujia	1 570
Sija	ei 100 suurimman joukossa
Kirjaimisto	kyrillinen
Kielitieteellinen luokitus	
Kielikunta	uralilaiset kielet
Kieliryhmä	samojedikielet eteläsamojedikielet
Kielikoodit	
ISO 639-2	sel
ISO 639-3	sel (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=sel)
	Ohje

Sisällysluettelo

Levinneisyys ja puhujamäärä

Selkupit jakautuvat kahteen ryhmään: pohjois- ja eteläselkuppeihin. Pohjoisselkupit asuvat Taz- ja Turuhanjokien varsilla Jamalin Nenetsian Krasnoselkupin ja Purin piireissä sekä Krasnojarskin aluepiirin Turuhanskin piirissä. Pohjoisselkuppeja on muuttanut myös Salehardin kaupunkiin. Eteläselkupit asuvat Obin ja sen sivujokien Ketin, Tymin, Parabelin ja Vasjuganin varsilla Tomskin alueen Kargasokin, Parabelin, Kolpaševon ja Verhneketjen piireissä. Huomattava osa eteläselkupeista on muuttanut Tomskin, Kolpaševon ja Kedrovyin kaupunkeihin.[1]

Vuonna 1989 Venäjällä laskettiin olleen 3 600 selkuppia, joista 1 800 puhui selkupin kieltä.[2] Vuoden 2002 väestönlaskennassa rekisteröitiin 4 200 selkuppia[3] ja 1 600 selkupin kielen puhujaa.[4] Todellinen puhujamäärä on kuitenkin huomattavasti pienempi. 2000-luvun vaihteessa tehdyn kartoituksen mukaan pohjoisselkuppia puhuu enintään 600 ja etelämurteita 10–15 henkeä. Nykyään kaikki selkupit osaavat venäjää. Vanhemmista ikäryhmistä eräät puhuvat myös evenkiä, kettiä, hantia tai nenetsiä.[5]

Vuoden 2010 väestönlaskennan mukaan Venäjällä on 1 000 selkupin puhujaa[6].

Historia ja murteet

Selkuppi on ainoa tunnettu eteläsamojedilaisten kielten edustaja. Sen lähimmät elävät sukukielet ovat pohjoissamojedilaiset nenetsi, enetsi ja nganasani. Aikaisemmin eteläsamojedilaisiin kieliin luettiin maantieteellisin perustein myös kuolleet kielet kamassi ja matori, mutta kielellisesti ne ovat lähempänä pohjoissamojediryhmää.[7]

Kieli jakautuu useisiin murreryhmiin, joista kaukaisimmat ovat vaivoin toistensa puhujien ymmärrettävissä. Selvimmin erottuu Tazin ja Turuhanin varsilla puhuttu pohjoisselkuppi. Eteläselkuppi muodostaa murrejatkumon, joka voidaan jakaa Tymin, Narymin, Obin ja Ketin murteisiin. Tšulym- ja Tšajajokien varsilla sekä Obin yläjuoksulla puhuttu eteläisin murre on nykyään käytännössä kadonnut.[8][9]

Kirjakieli

Vuonna 1879 ortodoksinen lähetyssaarnaaja N.P. Grigorovski laati Obin murteeseen perustuneen selkupin aapisen sekä muutamia uskonnollisia kirjoja. Vuonna 1900 arkkipiispa Makari julkaisi vielä yhden uskonnollisen kirjan, mutta käytännön merkitystä näillä kyrilliseen kirjaimistoon perustuneilla teoksilla ei ollut. 1930-luvun alussa selkuppia varten laadittiin latinalainen kirjaimisto ja julkaistiin muutamia oppikirjoja pohjoisselkuppilaisella Tazin murteella. Vuonna 1937 siirryttiin kyrilliseen kirjaimistoon, mutta 1950-luvun puolivälissä selkupin kielen opetus ja oppikirjojen julkaiseminen lopetettiin. 1980-luvun alussa laadittiin uusi kyrillinen kirjaimisto ja alettiin julkaista oppikirjoja pohjoisselkupin murteella. 1990-luvun alussa Tomskissa luotiin kirjoitusjärjestelmä eteläselkuppia varten ja julkaistiin muutamia oppikirjoja Obin murteella. Myös Narymin murteella on julkaistu keskusteluopas.[10]

Selkuppien kansalliseepos on nimeltään Itje ja se on julkaistu vuonna 1913. Vuonna 2004 Jarmo Alatalo julkaisi pääasiassa Kai Donnerin aineistoihin perustuvan selkupin sanakirjan.[11]

Selkupin kirjaimisto

А а	Б б	В в	Г г	Д д	Е е	Ё ё	Ж ж
З з	И и	Й й	К к	Ӄ ӄ	Л л	М м	Н н
Ӈ ӈ	О о	Ө ө	Ӧ ӧ	П п	Р р	С с	Т т
У у	Ӱ ӱ	Ф ф	Х х	Ц ц	Ч ч	Ш ш	Щ щ
ъ	Ы ы	ь	Ә ә	Э э	Ю ю	Я я	

Pohjoisselkuppia opetetaan viidessä maalaiskoulussa ja yhdessä koulussa Salehardissa. Obin ja Narymin murteita opetetaan kumpaakin yhdessä koulussa. Opettajia koulutetaan Salehardin opettajaopistossa ja Herzenin pedagogisessa yliopistossa Pietarissa. Opetuksen tulokset ovat kuitenkin vähäisiä, koska yleensä lapset eivät kouluun tullessan osaa kieltä. Salehardin radio sekä Krasnoselkupin ja Purin paikallistelevisiot lähettävät selkupinkielisiä ohjelmia.[12]

Nykytilanne

Eteläselkuppia voidaan nykyään pitää lähes kuolleena kielenä. Sen luonnollinen välittyminen uusille sukupolville lakkasi jo puoli vuosisataa sitten ja kaikki äidinkieliset puhujat ovat yli 70-vuotiaita. Myös pohjoisselkupit venäläistyvät nopeasti, mutta eräissä kylissä selkuppi on säilynyt elävänä kommunikaatiovälineenä, jota myös lapset puhuvat.[13]

Lähteet

1. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 2*, s. 463. Moskva: Academia, 2003. ISBN 5-87444-191-3.

2. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 2*, s. 460–461. Moskva: Academia, 2003. ISBN 5-87444-191-3.
3. Vserossijskaja perepis naselenija 2002 goda. 4.1. Natsionalnyi sostav naselenija. (http://perepis2002.ru/ct/doc/TOM_04_01.xls) *perepis2002.ru*. Viitattu 30.5.2009. (venäjäksi)
4. Vserossijskaja perepis naselenija 2002 goda. 4.4. Rasprostranjonnost vladenija jazykami (krome russkogo). (http://perepis2002.ru/ct/doc/TOM_04_04.xls) *perepis2002.ru*. Viitattu 30.5.2009. (venäjäksi)
5. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 2*, s. 461, 481. Moskva: Academia, 2003. ISBN 5-87444-191-3.
6. Naselenije Rossijskoi Federatsii po vladeniju jazykami (http://www.gks.ru/free_doc/new_site/population/demo/per-itog/tab6.xls) *gks.ru*. Viitattu 20.1.2012. (venäjäksi)
7. Anhava, Jaakko: *Maailman kielet ja kielikunnat*, s. 54–55. Tampere: Gaudeamus, 1999. ISBN 951-662-734-X.
8. *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom 3*, s. 19. Moskva: Nauka, 2005. ISBN 5-02-011237-2.
9. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 2*, s. 480. Moskva: Academia, 2003. ISBN 5-87444-191-3.
10. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 2*, s. 481–482. Moskva: Academia, 2003. ISBN 5-87444-191-3.
11. Agricola – Suomen historiaverkko 1997–2017: Agricolan arvostelut: "SIPERIA ON KAUKANA, MUTTA KAUKANA MISTÄ?" (https://agricolaverkko.fi/review/siperia-on-kaukana-mutta-kaukana-mista/) *agricolaverkko.fi*. Viitattu 9.8.2017.
12. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 2*, s. 482–483. Moskva: Academia, 2003. ISBN 5-87444-191-3.
13. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 2*, s. 481, 483. Moskva: Academia, 2003. ISBN 5-87444-191-3.

Aiheesta muualla

- Selkupinkielinen Wikipedia hautomossa
- Endangered Languages of Indigenous Peoples of Siberia: The Selkup Language (http://lingsib.iea.ras.ru/en/languages/selkup.shtml) (englanniksi)
- Ethnologue: Selkup (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=sel) (englanniksi)

n · k · m (https://fi.wikipedia.org/w/index.php?title=Malline:Uralilaiset_kielet&action=edit)

Uralilaiset kielet

Itämerensuomalaiset	inkeroinen · karjala (aunuksenkarjala · lyydi · varsinaiskarjala) · liivi · suomi (kveeni · meänkieli) · vatja · vepsä · viro (võro)	
Saamelaiskielet	**Länsisaamelaiset**	eteläsaame · luulajansaame · piitimensaame · pohjoissaame · uumajansaame
	Itäsaamelaiset	akkalansaame † · inarinsaame · kainuunsaame † · keminsaame † · kiltinänsaame · koltansaame · turjansaame
Mordvalaiset	ersä · mokša	
Mari	mari (niittymari · vuorimari)	
Permiläiset	komi (komipermjakki) · udmurtti	
Hanti	hanti	

Mansi	mansi	
Unkari	unkari	
Samojedikielet	**Pohjoissamojedilaiset**	enetsi · juratsi † · nenetsi · nganasani
	Eteläsamojedilaiset	kamassi † · matori † · selkuppi
Luokittelemattomat	merja † · meštšera † · muroma †	

Kielten alueellisia nimityksiä tai kiisteltyjä ryhmittelyjä: suomalais-ugrilaiset · suomalais-permiläiset · suomalais-volgalaiset · volgalaiset · suomalais-saamelaiset · ugrilaiset · obinugrilaiset